

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดนครสวรรค์
2. การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
3. การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลของจังหวัดนครสวรรค์
4. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
5. แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดนครสวรรค์

1.1 ความเป็นมา

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย ความเป็นมา ขนาดที่ตั้ง ภูมิประเทศและภูมิอากาศ การปกครองและประชากร ทรัพยากรธรรมชาติแหล่งน้ำและสภาพทางเศรษฐกิจ การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุข โภค แหล่งท่องเที่ยว โดยสรุป ดังนี้ (สำนักงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์ 2549 : 3 – 12)

1.2 ขนาดและที่ตั้ง

จังหวัดนครสวรรค์เป็นจังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง ตั้งอยู่ประมาณละติจูดที่ 15.5 – 16.7 องศาเหนือและลองจิจูดที่ 99.7 – 100.4 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงสายพหลโยธินเป็นระยะทาง 237 กิโลเมตร หรือระยะทางตามทางรถไฟประมาณ 250 กิโลเมตร พื้นที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 30 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 9,597.677 ตารางกิโลเมตร (5,998,548 ไร่) มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดจังหวัดพิจิตร และจังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศใต้	ติดจังหวัดลพบุรี จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดชัยนาทและจังหวัดสิงห์บุรี
ทิศตะวันตก	ติดจังหวัดตาก

1.3 ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดนครสวรรค์ สามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ พื้นที่ทางตะวันตกมีป่าไม้ทึบและภูเขาสลับซับซ้อน ส่วนพื้นที่ทางตะวันออกเป็นป่าไม้เบญจพรรณและที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือ “บึงบอระเพ็ด” ซึ่งเป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่สำคัญของจังหวัด นอกจากนี้จังหวัดนครสวรรค์ยังมีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่านอีกหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และแม่น้ำเจ้าพระยา

ภูมิอากาศโดยทั่วไป จังหวัดนครสวรรค์มีอากาศค่อนข้างร้อนจัดในฤดูร้อน และเย็นสบายในฤดูหนาว ในปี 2548 มีฝนตก 108 วัน ปริมาณน้ำฝน รวม 1,229.6 มิลลิเมตร

1.4 การปกครองและประชากร

ในปี พ.ศ.2548 จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 13 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 1,421 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอและกิ่งอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองนครสวรรค์ อำเภอเก้าเลี้ยว อำเภอโกรกพระ อำเภอชุมแสง อำเภอดงเจริญ อำเภอตากฟ้า อำเภอตากสิน อำเภอท่าตะโก อำเภอบรรพตพิสัย อำเภอพยุหะคีรี อำเภอไพศาลี อำเภอลาดยาว อำเภอหนองบัว อำเภอแม่वंก กิ่งอำเภอแม่เปิน และกิ่งอำเภอชุมตาบง

การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 16 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 124 แห่ง จำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,077,808 คน เป็นชาย 528,683 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 49.0 ของประชากรทั้งจังหวัด เป็นหญิง 549,125 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 51.0 ของประชากรทั้งจังหวัด จำนวนประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาล 219,772 คน หรือเพียงร้อยละ 20.4 ส่วนที่เหลือ 858,036 คน หรือร้อยละ 79.6 อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 112.30 คนต่อตารางกิโลเมตร และมีจำนวนบ้านทั้งสิ้น 333,876 หลัง

1.5 ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำและสภาพทางเศรษฐกิจ

ในปี 2548 นครสวรรค์มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรประมาณ 3,562,719 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59.4 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด เนื้อที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ 6.9 แหล่งน้ำธรรมชาติที่

สำคัญ คือ แม่น้ำปิง แม่น้ำน่าน แม่น้ำเจ้าพระยา และบึงบอระเพ็ด มีโครงการชลประทานทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บกักน้ำไว้ช่วยเหลือการเพาะปลูก และเพื่อการอุปโภคบริโภค

จากรายงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2548 จังหวัดนครสวรรค์ มีผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) ตามราคาประจำปี จำแนกตามสาขาการผลิต พบว่าประชากรจังหวัดนครสวรรค์ มีรายได้เฉลี่ยต่อหัว (percapita GPP) 58,577 บาทต่อปี เป็นอันดับที่ 39 ของประเทศ และเป็นอันดับที่ 4 ของภาคเหนือ

1.6 การคมนาคมและขนส่ง

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นประตูสู่ภาคเหนือ มีเส้นทางคมนาคมทั้งทางรถยนต์และรถไฟ มีทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด และเส้นทางมาตรฐานหลายสาย ทำให้การเดินทางติดต่อภายในจังหวัด จังหวัดใกล้เคียง และกรุงเทพมหานคร เป็นไปโดยสะดวก ในปีงบประมาณ 2548 มีเลขหมาย โทรศัพท์บริษัท ทศท.คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) 64,256 เลขหมาย บริษัท สัมปทาน 27,289 เลขหมาย

ทางด้านไปรษณีย์ภัณฑ์ ในปีงบประมาณ 2548 มีการขนส่งไปรษณีย์ภัณฑ์รวมทั้งสิ้น 8,292,734 ชิ้น มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 19 แห่ง (ไม่รวมไปรษณีย์เอกชน) กระจายอยู่ในทุกอำเภอ ยกเว้น อำเภอแม่वंก กิ่งอำเภอแม่เปิน และกิ่งอำเภอชุมตาบง

1.7 การสาธารณสุข

ด้านการไฟฟ้า การให้บริการด้านกระแสไฟฟ้าภายในจังหวัด เป็นหน้าที่ของสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดนครสวรรค์ (กฟภ.) และมีการใช้กระแสไฟฟ้าภายในจังหวัดนครสวรรค์ ในปี พ.ศ.2548 จำนวน 833,449,028.4 ยูนิท จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า 262,204 ราย

ด้านการประปา ในปีงบประมาณ 2548 การประปาจังหวัดนครสวรรค์ มีกำลังการผลิตรวมทั้งสิ้น 44,206,800 ลูกบาศก์เมตร จำนวนผู้ใช้น้ำประปา 69,017 ราย

ด้านการศึกษา จังหวัดนครสวรรค์แบ่งเขตพื้นที่การศึกษา ออกเป็น 3 เขตการศึกษา

ด้านสาธารณสุข มีสถานพยาบาลประเภทบริการทั่วไป แยกเป็นสถานพยาบาลรัฐบาล จำนวน 15 แห่ง สถานพยาบาลเอกชน จำนวน 7 แห่ง และประเภทบริการเฉพาะโรค มีเฉพาะของรัฐบาล จำนวน 2 แห่ง มีจำนวนคลินิก 218 แห่ง และมีสถานอนามัย จำนวน 189 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ จำนวน 2,143 คน แยกเป็นแพทย์ จำนวน 233 คน ทันตแพทย์

จำนวน 50 คน เกษักร จำนวน 120 คน พยาบาลชีพ จำนวน 1,405 คน และพยาบาลเทคนิค จำนวน 335 คน

1.8 แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

จังหวัดนครสวรรค์เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในฐานะเมืองชุมทางธุรกิจของภาคเหนือตอนล่าง และประตูสู่ภาคเหนือตอนบน เป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง ทั้งแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน วัฒนธรรม หรือสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติ และศิลปกรรม นอกจากนี้ ยังมีประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายประการที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ซึ่งยังคงรักษาสืบมา และดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเยือนเสมอ ดังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ดังนี้

1.8.1 ดันแม่น้ำเจ้าพระยา

นครสวรรค์ได้ชื่อว่าเป็นเมืองดันแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เนื่องจากแม่น้ำปิง และแม่น้ำน่านได้ไหลมาบรรจบที่ตำบลปากน้ำโพ บริเวณด้านหน้าเขื่อนในตัวเมือง ซึ่งเป็นจุดรวมของแม่น้ำทั้งสองสายดังกล่าว จะมองเห็นถึงความแตกต่างของสายน้ำทั้งสองได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ แม่น้ำน่านจะมีสีค่อนข้างแดง และแม่น้ำปิงจะเป็นสีค่อนข้างไปทางเขียว เมื่อมาบรรจบกันแล้วจึงค่อย ๆ รวมตัวเข้าด้วยกันกลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ เป็นสายสำคัญของประเทศไทย ไหลผ่านจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลาง ไปจนถึงกรุงเทพมหานคร และออกอ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรปราการ มีความยาวประมาณ 370 กิโลเมตร นักท่องเที่ยวที่ต้องการจะเที่ยวทางเรือเพื่อชมทัศนียภาพสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และแวะนมัสการหลวงพ่อโตที่วัดปากน้ำโพ (วัดทองธรรมชาติเหนือ) สามารถเช่าเรือจากท่าหน้าเจ้าพระยา โดยเสียค่าเช่าเรือประมาณ 180 บาท (ไปกลับ) เรือบรรทุกได้ 15 คน)

1.8.2 บึงบอระเพ็ด เป็นบึงน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 132,737 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ อำเภอท่าตะโก และอำเภอชุมแสง ในอดีตบึงบอระเพ็ดได้ชื่อว่าเป็น “ทะเลเหนือ” หรือ “จอมบึง” เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชน้ำ นกน้ำนานาชนิด และเป็นที่อยู่อาศัยของปลาพันธุ์ต่าง ๆ บึงบอระเพ็ด ถือเป็นแหล่งประมงที่สำคัญและใหญ่ที่สุดในจังหวัด ปลาที่มีชื่อเสียงและหายาก พบแห่งเดียวที่นี่คือปลาเสือตอ

1.8.3 วัดนครสวรรค์และหลวงพ่อศรีสวรรค์ (วัดหัวเมือง) เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดนครสวรรค์ และเป็นพระอารามหลวง ตั้งอยู่ที่ถนนสวรรค์วิถี ในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์ ชาวนครสวรรค์นิยมเรียกว่า “วัดหัวเมือง” ในพระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานของ

หลวงพ่อบุญศรีสุวรรณค์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวจังหวัดนครสวรรค์เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์และเคารพนับถือมาก นอกจากนี้ยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระผู้ให้อภัยยิ่งหรือพระหันหลังให้กัน อยู่หลังโบสถ์ด้านถนนเทพสิทธิชัย หันหน้าไปทางทิศตะวันออกองค์หนึ่ง อีกองค์หนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก การหันหลังให้กันอาจมีความหมายถึงการให้อภัยไม่จองเวรจองกรรมกันอีกต่อไป

1.8.4 วัดจอมคีรีนาคพรต เป็นวัดเก่าแก่อตั้งอยู่บนเขาบวชนาค ตำบลนครสวรรค์ ออกอำเภอเมืองนครสวรรค์ ระหว่างเชิงสะพานเคหาศิวังส์ และค่ายจิระประวัติ ทางเข้าวัดแยกซ้ายจากถนนพหลโยธินก่อนเข้าสู่ตัวเมืองนครสวรรค์ บนยอดเขามีรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง และพระอุโบสถที่ชาวบ้านเรียกว่า “โบสถ์เทวดาสร้าง” ในเทศกาลเดือน 12 ของทุกปี จะมีงานปิดทองไหว้พระเป็นประเพณีสืบต่อกันมาทุกปี เรียกว่า “งานวัดเขา”

1.8.5 อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีพื้นที่ครอบคลุม 2 จังหวัด คือ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดนครสวรรค์ เป็นหนึ่งในผืนป่าตะวันตกที่มีพื้นที่ป่าสมบูรณ์มากที่สุด มีเนื้อที่ประมาณ 894 ตารางกิโลเมตร ได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2530 ป่าส่วนใหญ่ของอุทยานฯ ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ และป่าเต็งรัง มีพันธุ์ไม้ที่สำคัญและ มีค่ามากมาย นอกจากนี้ยังมีสัตว์ป่าที่หายาก เช่น ช้างป่า กระต๊อ เสือ กวาง เก้ง หมู เมวลาย และนกต่าง ๆ มากกว่า 305 ชนิด ทั้งยังมีแก่งหินอ่อนทำให้เกิดน้ำตกเล็ก ๆ ตลอดจนมีหน้าผาที่สวยงามตามธรรมชาติ ช่วงที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวมากที่สุดคือ ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

1.8.6 จันเสนเมืองโบราณ อยู่ในท้องที่ตำบลจันเสน อำเภอตาคลี ห่างจากจังหวัดประมาณ 95 กิโลเมตร ลักษณะของเมืองโบราณเป็นรูปสี่เหลี่ยม แต่มีมุมทั้ง 4 เป็นรูปมนเกือบกลม ล้อมรอบด้วยคูเมือง กว้างประมาณ 20 เมตร ปัจจุบันบริเวณเมืองโบราณมีสภาพเป็นที่ลุ่ม มีน้ำขัง มีความยาวประมาณ 800 เมตร กว้าง 700 เมตร คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่เศษ ภายในคูเมืองเป็นเนินสูงกว่า พื้นที่ราบนอกคูเมือง ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “โคกจันเสน” ในบริเวณเมืองโบราณได้ขุดพบวัตถุโบราณหลายอย่าง เช่น พระพิมพ์ ดวงตรา ตุ๊กตา เหล็กไหล ฐานบัว ธรรมจักร ขวานหินขัด หินกลม แกะเป็นรูปดอกบัว พระโพธิสัตว์สัมฤทธิ์ยืน ลูกปัดหิน และลูกปัดแก้ว ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดจันเสนและกรมศิลปากร

1.8.7 งานประเพณีเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ งานประเพณีเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ เป็นงานประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดนครสวรรค์ จัดขึ้นเนื่องในโอกาสฉลองวันตรุษจีน ในงานจะมีประเพณีการแห่มังกรทอง ซึ่งชาวจีนถือว่าเป็นเทพเจ้าที่บันดาลคุณประโยชน์อย่างมากแก่มวลมนุษยชน มีการจัดริ้วขบวนซึ่งประกอบด้วย ขบวนเจ้าพ่อเจ้าแม่ ขบวนมังกรทอง การเชิดสิงโต เอ็งกอพระปู้ ล่อโก้ว ฯลฯ แห่ไปตามถนนต่าง ๆ ในตัวเมือง

การเฉลิมฉลองของจังหวัดนครสวรรค์มีชื่อเสียงมากในด้านความสวยงาม และการแสดงที่ตื่นเต้นเร้าใจ ทำให้ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

1.8.8 ของฝากและสินค้าที่ระลึก

ของฝากและสินค้าที่ระลึกของจังหวัดนครสวรรค์ ที่มีชื่อประเภทของกิน ได้แก่ ขนมโมจิ ขนมเปียะนมสด ลูกชิ้นปลาทราย ปลาเกลือตากแห้ง กุนเชียง แหนมเนื้อ หมูหยอง ผลไม้แช่อิ่ม น้ำผึ้งแท้ ซึ่งมีจำหน่ายอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์ทางช้างและสลักที่อำเภอพยุหะคีรี ซึ่งแกะสลักได้สวยงามวิจิตรบรรจงมาก ส่วนใหญ่แกะสลักเป็นของใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ และเครื่องประดับ เช่น กำไล แหวน สร้อย ต่างหู ปิ่นปักผม

1.8.9 คำขวัญจังหวัด

เมืองสี่แคว	แห่งมังกร
พักผ่อนบึงบอระเพ็ด	ปลารสเด็ดปากน้ำโพ

2. การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท. : 1 – 7) กรมส่งเสริมการเกษตร (2542 : 2- 11, 2546 : 1-6 , 9-14 , 2547 : 5-11) กล่าวถึงการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ไว้ดังนี้

2.1 ความเป็นมาและความจำเป็นในการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ได้ก่อตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 ภายใต้โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตร ซึ่งเดิมเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ.2542 ใช้ชื่อว่า “ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล” ซึ่งต้องการให้มีศูนย์กลางของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางการเกษตรภายในชุมชน โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ตั้งแต่การตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลและระบบสารสนเทศ การจัดกลุ่มข้อมูล การคัดเลือกข้อมูล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของแผนพัฒนาชุมชนตามฐานข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชน

2.2 นโยบายภาครัฐ ภายใต้แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่จะต้องส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกร เพื่อวางแผนพัฒนาการเกษตรภายใต้หลักการที่ประชาชนมีส่วนร่วมคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจในการกำหนดแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด

วิเคราะห์ วางแผนและบริหารจัดการแผนด้วยตัวเอง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง รวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารการเกษตรที่สำคัญแก่เกษตรกรในลักษณะบูรณาการ ณ จุดเดียว คือ ที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจะไม่เน้นด้านอาคาร สิ่งก่อสร้าง แต่จะเน้นด้านความสำคัญของชุมชนเป็นหลัก

2.3 บทบาทและหน้าที่ของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือในการพัฒนางานด้านการเกษตรระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรเอกชน แกนนำกลุ่มอาชีพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน โดยมีบทบาทดังนี้

2.3.1 ปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตร ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2.3.2 ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของภาครัฐ ให้สามารถบริการแก่เกษตรกร

ณ จุดเดียว

2.3.3 เพิ่มศักยภาพของชุมชนในการศึกษาวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาตัวเอง

2.3.4 เป็นศูนย์แม่ข่ายในการศึกษาเรียนรู้ เพื่อขยายผลให้สอดคล้องกับแผนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.4 วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ฯ

2.4.1 ปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกรและชุมชน มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะบูรณาการ

2.4.2 ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่นเป็นลักษณะบูรณาการ ให้เกิดการบริการเกษตรกรที่จุดเดียว (One Stop Service) โดยผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2.4.3 เพิ่มศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและพัฒนาตนเองในด้านการพัฒนาการเกษตร เสนอแนะให้มีการใช้ประโยชน์จากงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาการเกษตร รวมทั้งส่งเสริมการออมและระดมทุนของชุมชน เพื่อการลงทุนทางธุรกิจ

2.5 เป้าหมาย จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลรวม 7,125 ตำบล ประกอบด้วย

2.5.1 ศูนย์นำร่อง จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับประเทศ จำนวน 8 ศูนย์

- 2.5.2 ศูนย์หลัก จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับจังหวัด (จังหวัดละ 1-2 แห่ง) จำนวน 99 ศูนย์
- 2.5.3 ศูนย์ขยาย จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับอำเภอ (อำเภอละ 1 แห่ง) จำนวน 769 ศูนย์
- 2.5.4 ศูนย์เตรียมการ จัดตั้งครอบคลุมทุกตำบลที่มีพื้นที่การเกษตร จำนวน 6,249 ศูนย์ โดยการเรียนรู้จากศูนย์ตัวอย่างทั้ง 3 ประเภท
- 2.6 องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
- 2.6.1 อาคาร/ที่ทำการศูนย์ จัดตั้งขึ้นเป็นเพียงศูนย์กลางของชุมชน มิใช่จัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ จึงใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ปกติจะใช้สถานที่ของ อบต. เป็นหลัก ซึ่งจะเป็นที่รวบรวม นำเสนอและบริการข้อมูล ตลอดจนใช้เป็นที่พัก จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น
- 2.6.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์ ประกอบด้วยตัวแทนของชุมชนตัวแทนกลุ่มจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ตัวแทน อบต. และตัวแทนหมู่บ้าน ทำหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และบริหารจัดการทรัพยากรด้านการเกษตร งบประมาณ และโครงการต่าง ๆ
- 2.6.3 แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล ซึ่งเกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่าชุมชน ด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง และด้านสังคมเศรษฐกิจ เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนไหน จะสร้างจุดถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร
- 2.6.4 จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตรทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสาน และอื่น ๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรที่ดำเนินการจนประสบผลสำเร็จในอาชีพ สามารถเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติของเกษตรกรในตำบล โดยมีวิทยากรเกษตรกร ซึ่งเป็นเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้
- 2.7 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรเป็นศูนย์กลางในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
- 2.7.1 ศูนย์ข้อมูลการเกษตรของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลแผนที่ทางกายภาพ ข้อมูลการเกษตร ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม และอื่น ๆ
- 2.7.2 ศูนย์กลางในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
- 1) มีจุดสาธิตในการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน
 - 2) มีวิทยากรเกษตรกรเป็นผู้ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกัน

3) มีส่วนราชการต่าง ๆ เข้าไปถ่ายทอดความรู้

2.7.3 ศูนย์บริการเกษตรกร

- 1) เกษตรกรขอรับการบริการจากรัฐผ่านศูนย์ฯ
- 2) ส่วนราชการมาให้บริการผ่านศูนย์ฯ

2.7.4 เวทีชาวบ้านเพื่อการวางแผนพัฒนา

- 1) สร้างเวทีชาวบ้านให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหาและหาศักยภาพของชุมชน
- 2) นำเสนอแผนขอรับการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น ส่วนราชการ ฯลฯ

2.7.5 เวทีบูรณาการของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- 1) บูรณาการ แผนงาน โครงการในตำบล
- 2) ส่วนราชการต่าง ๆ มาปฏิบัติงานร่วมกันตามแผน

2.8 บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการ

2.8.1 การถ่ายทอดเทคโนโลยี

1) การจัดทำแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยี

2) ดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยเตรียมการก่อนการถ่ายทอดเทคโนโลยี ได้แก่

(1) การจัดทำหลักสูตร การคัดเลือกเกษตรกร จัดทำกำหนดการจัดเตรียมสถานที่และเอกสาร จัดหางบประมาณ และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์

(2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร ประสานงานและอำนวยความสะดวก รวมทั้งการสร้างบรรยากาศและสร้างสัมพันธภาพที่ดีในระหว่างการถ่ายทอดเทคโนโลยี

(3) การประเมินผลการเรียนรู้ ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่เกษตรกรได้รับจากการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร

3) รายงานผลที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยการประมวลสรุปผลการเรียนรู้และความพึงพอใจของเกษตรกรเสนอต่อคณะกรรมการบริหารศูนย์ สำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานเกษตรจังหวัด และเมื่อสิ้นปีงบประมาณ จัดทำรายงานผลการถ่ายทอดเทคโนโลยีในภาพรวมของศูนย์บริการ

4) จัดทำทะเบียนประวัติ โดยการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดของเกษตรกร ผู้ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยีในแต่ละเรื่อง จัดแยกออกเป็นหมวดหมู่ตามสาขาอาชีพ รวมทั้งการ รวบรวมข้อมูลของวิทยากรที่ถ่ายทอดความรู้จัดแยกเป็นวิทยากรจากหน่วยงานราชการ และ วิทยากรเกษตรกร

2.8.2 การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร

1) ข้อมูลพื้นฐานประจำตำบล โดยการรวบรวมข้อมูลประจำตำบลที่มี ทั้งหมดมาปรับปรุงจัดทำในรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้าใจง่าย เช่น รูปแผนที่ ตาราง รูปภาพ แล้วนำเสนอ ในเวทีชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไขให้เป็นปัจจุบัน และจัดทำเป็นเอกสาร ข้อมูลหลักของตำบล เพื่อประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลและการ ปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ

2) ข้อมูลภาวะการผลิตพืช ประมง ปศุสัตว์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และผ่านการวิเคราะห์ของคณะกรรมการบริหารศูนย์ซึ่งจะต้องมีการจัดทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบันทุก 2 เดือน

3) ข้อมูลทะเบียนเกษตรกร ดำเนินการจัดทำทะเบียนเกษตรกรให้ครบทุกครัวเรือน รวมทั้งการปรับปรุงและตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน เก็บรวบรวมไว้ที่ ศูนย์บริการฯ

2.8.3 การพยากรณ์และการเตือนภัย

1) การพยากรณ์ ดำเนินการสำรวจข้อมูลตามแบบรายงานการคาดคะเน ผลผลิตไม้ผล จำนวน 8 ชนิด 3 ช่วง คือ ช่วงติดดอก ช่วงติดผลอ่อน และช่วงให้ผลผลิต แล้วส่งให้อำเภอ และนำผลการคาดคะเนผลผลิตที่ได้รับจากจังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบ

2) การเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช ภัยเศรษฐกิจ ดำเนินการ ดังนี้

(1) เมื่อได้รับข้อมูลการเตือนภัยจากส่วนกลางผ่านจังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบก่อนเกิดเหตุการณ์ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ศัตรูพืชระบาด ราคาผลผลิตตกต่ำ เป็นต้น

(2) เมื่อพบเหตุผิดปกติหรือภัยเริ่มต้น เช่น น้ำท่วมฉับพลัน คลองชลประทานชำรุด เกิดโรคระบาดพืช สัตว์ ประมง ปริมาณผลผลิตมากเกินกว่าที่คาดคะเนไว้หลายเท่า การชุมนุมเรียกร้องของเกษตรกร เป็นต้น ให้แจ้งด่วนไปยังอำเภอ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

(3) การรายงานภัย เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช หรือภัยเศรษฐกิจ ให้รีบรายงานความเสียหายไปยังอำเภอ ภายใน 24 ชั่วโมง ให้มีการกลั่นกรองรายงานตามลำดับชั้นตามระเบียบของทางราชการ โดยระดับตำบลต้องผ่านคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ

2.9 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชน

2.9.1 ทำให้เกิดการพัฒนามุ่งเน้นระบบการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และมีรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างชุมชนเครือข่ายพัฒนาการเกษตร

2.9.2 ทำให้มีการสร้างรายได้จากการฟื้นฟูและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรจากการพัฒนาการเกษตรที่มุ่งเน้นให้มีการเชื่อมโยง การปฏิบัติงานระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรแกนนำกลุ่มอาชีพ และหน่วยงานต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสนองต่อความต้องการของเกษตรกรในชุมชน

2.9.3 เกษตรกรในชุมชนมีแหล่งให้ความรู้ และเทคโนโลยีการเกษตรที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการทำเกษตรในไร่นาได้จริง

2.9.4 สร้างแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพและได้รับความเชื่อถือ เพื่อการบริโภคอุปโภค และเพื่อการส่งออกในอนาคต

2.9.5 องค์กรเกษตรกรในเขตโครงการมีความเข้มแข็ง สามารถเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรในระดับชุมชนได้

2.10 ความเชื่อมโยงของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรกับโครงการอื่นๆ

การดำเนินงาน ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล รวม 7,125 ตำบล เน้นให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมของชุมชน การสร้างวิทยากร ผู้นำและการถ่ายทอดความรู้ภายใต้แผนถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพสินค้าและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ จะทำให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีมีความพร้อม ทั้งด้านองค์กรของชุมชน เกษตรกรที่เป็นเครือข่ายความพร้อมของเทคโนโลยีและผู้นำการถ่ายทอดความรู้ ที่จะรองรับการดำเนินงานโครงการสำคัญตามนโยบายต่าง ๆ เช่น โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร ไปจัดทำอาชีพให้สามารถสร้างรายได้โดยดำเนินการภายใต้การบริหารจัดการของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

นอกจากนี้ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจะมีการเชื่อมโยงกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ตั้งอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายในการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตร และนำความรู้ที่ผ่านการศึกษาวิจัยแล้วมาเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพของชุมชนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2.11 ประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

- 2.11.1 มีศูนย์กลางในการให้บริการของหน่วยงานต่าง ๆ แก่เกษตรกร เช่น การบริการตรวจวิเคราะห์ดิน การบริการตรวจสอบสารพิษตกค้างในพืชผล เป็นต้น
- 2.11.2 ได้รับการบริการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ รวมทั้งการพยากรณ์การเดือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช และภัยเศรษฐกิจ
- 2.11.3 เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ชุมชนและเทคโนโลยีที่ถูกต้องเหมาะสม
- 2.11.4 ได้รับการถ่ายทอดความรู้ และเทคนิคในการทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง พัฒนาที่ดิน และอื่น ๆ
- 2.11.5 เป็นศูนย์รวมและเป็นสถานที่ประชุม พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ของเกษตรกรในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชน กำหนดทิศทางพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
- 2.11.6 เป็นจุดที่รวบรวม หรือแสดงผลผลิตภัณฑ์ของตำบล เพื่อจัดให้มีการจำหน่าย ผลผลิต หรือซื้อขายโดยตรง
- 2.11.7 เป็นสถานที่ในการรับคำร้องต่าง ๆ ของเกษตรกร
- 2.12 การถ่ายโอนภารกิจศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปี พ.ศ.2548 – 2553
- 2.12.1 กรอบแนวทางดำเนินการและเป้าหมาย
- ในการดำเนินงานถ่ายโอนภารกิจศูนย์ฯ กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดเป้าหมายของการทำงานเป็น 2 ระยะ คือ
- 1) เป้าหมายเบื้องต้น สำนักงานเกษตรอำเภอทุกแห่งดำเนินการจัดให้มีการส่งมอบ/รับมอบภารกิจ กับ อปท. (แต่ละแห่ง)
 - 2) เป้าหมายที่แท้จริง ต้องการให้ อปท. สามารถนำภารกิจศูนย์ที่รับมอบไปแล้ว นำไปปฏิบัติให้บริการที่เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ภายในปี พ.ศ. 2553 ซึ่งการดำเนินงานในส่วนนี้จะเกิดได้เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับตัวของ อปท.แต่ละแห่งที่จะเห็นความจำเป็นหรือจัดความสำคัญก่อนหลังที่จะดำเนินการ ทั้งนี้ หลังจากการถ่ายโอนภารกิจให้ อปท. แล้วมิได้หมายความว่าภารกิจศูนย์ฯ เป็นหน้าที่ของ อปท.แต่ฝ่ายเดียว สำนักงานเกษตรอำเภอไม่ต้องเกี่ยวข้องกับอีกต่อไป แต่แท้ที่จริงแล้วต้องเป็นการทำงานร่วมกัน โดยส่วนราชการจะค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ปฏิบัติในภารกิจนั้น ๆ มาเป็นบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและสนับสนุนทางวิชาการแก่ท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้อปท. มีความเข้มแข็งขึ้น สามารถนำภารกิจศูนย์ฯ ไปให้บริการเกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนจนบรรลุตามเจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจให้อปท. ต่อไป

2.12.2 ขั้นตอน/วิธีปฏิบัติ

1) ขั้นตอนการส่งมอบและรับมอบภารกิจ

(1) การรับมอบ/ส่งมอบภารกิจศูนย์ฯ ให้แก่ อปท. ใดไปแล้ว โดยใช้หนังสือตอบรับเป็นหลักฐาน หรือใช้บันทึกการส่งมอบ รับมอบภารกิจ โดยเกษตรอำเภอเป็นผู้ลงนามในฐานะผู้มอบให้ถือว่าเป็นหลักฐานได้

(2) หลังจากการส่งมอบ/รับมอบภารกิจระหว่างกันแล้วให้อำเภอประสานงานกับ อปท. ให้บรรจุภารกิจศูนย์ฯ ที่ถ่ายโอนเข้าอยู่ในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้สามารถจัดทำเป็นข้อบัญญัติงบประมาณ แผนปฏิบัติการและอื่น ๆ ตามความจำเป็นและความต้องการของท้องถิ่น ขึ้นมารองรับการดำเนินงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในปีงบประมาณถัดไปได้

(3) วางแผนเตรียมการถ่ายโอนภารกิจศูนย์ฯ ภายในสำนักงานเกษตรอำเภอ โดยมีการซักซ้อมเจ้าหน้าที่ให้มีความเข้าใจและวิธีปฏิบัติต่อ อปท. ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน รวมทั้งมอบหมายให้มีเจ้าภาพในการประสานงานกับ อปท. แต่ละแห่งชัดเจน

(4) จัดให้มีการปรึกษาหารือ ประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจระหว่างสำนักงานเกษตรอำเภอกับ อปท. แต่ละแห่ง เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้เรียนรู้ในกระบวนการทำงานถ่ายโอนภารกิจร่วมกันในลักษณะ “รู้เขารู้เรา” และบูรณาการทำงานร่วมกัน

2) ขั้นตอนการนำภารกิจศูนย์ฯที่ถ่ายโอนไปปฏิบัติเพื่อให้บริการประชาชน

(1) ภารกิจศูนย์ฯ ที่ถ่ายโอนให้ อปท. มีรูปแบบการถ่ายโอนในลักษณะอปท. ดำเนินการร่วมกับรัฐ โดย อปท. มีบทบาทเป็นผู้ปฏิบัติและส่วนราชการมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำสนับสนุนทางวิชาการแก่ท้องถิ่นและภารกิจดังกล่าวเป็นกิจกรรมประเภท “เลือกทำโดยอิสระ” ถึงแม้ว่า อปท. มีอิสระในการที่จะเลือกทำตามความจำเป็นและความต้องการของท้องถิ่น แต่ก็ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของ อปท. ที่ยังคงต้องดำเนินการต่อไป

(2) การผลักดันให้ภารกิจที่ถ่ายโอนแล้วไปสู่การปฏิบัติเกิดประโยชน์แก่ประชาชน สำนักงานเกษตรอำเภอและ อปท. ต้องมีการประชุมหารือกันเพื่อกำหนดเป็นแผนการดำเนินงานร่วมกันตามศักยภาพที่มีอยู่ของแต่ละฝ่าย โดยจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการประจำปีร่วมกัน ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ยังคงทำหน้าที่โดยเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาการดำเนินงานตามภารกิจแก่ อปท. และมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

ก. แนวทางปฏิบัติระดับจังหวัด

สำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับสำนักงานท้องถิ่นจังหวัด จัดประชุมเจ้าหน้าที่

ระดับอำเภอทั้งสองหน่วยงาน เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา/อุปสรรค การถ่ายโอนภารกิจศูนย์ฯ และวางแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจให้ อปท. พร้อมทั้งติดตามสนับสนุนการดำเนินงานแก่อำเภอ

ข. แนวทางปฏิบัติระดับอำเภอ

สำนักงานเกษตรอำเภอร่วมกับสำนักงานท้องถิ่นอำเภอจัดประชุมเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับการถ่ายโอนภารกิจ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเลขานุการฯ ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ นายกเทศบาล/อบต. และปลัดเทศบาล/อบต.

โดยมีวัตถุประสงค์ของการประชุมดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

ก) เพื่อชี้แจงและทบทวนบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานที่จะดำเนินการตามภารกิจที่ถ่ายโอนให้ชัดเจน โดยแบ่งงานตามบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ เช่น

- เทศบาล/อบต. เป็นผู้ปฏิบัติ (ดำเนินการ) สนับสนุนปัจจัยและ

ค่าใช้จ่าย

- ส่วนราชการสนับสนุนทางวิชาการ ให้คำปรึกษา แนะนำ

ข) เพื่อกำหนดตัวบุคคลแต่ละฝ่ายเป็นผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติงาน/ประสานงานในการถ่ายโอนภารกิจให้ชัดเจน

ค) เพื่อใช้ภารกิจศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลยุทธ์หลักในการถ่ายโอนภารกิจ และขับเคลื่อนภารกิจอื่น ๆ ต่อไป

2.12.3 ตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานถ่ายโอนภารกิจศูนย์ฯ

ในการดำเนินงานการถ่ายโอนภารกิจฯ สำนักงานเกษตรอำเภอและ อปท. สามารถประเมินความก้าวหน้า ความสำเร็จในเบื้องต้นได้ด้วยตัวเอง จากตัวชี้วัด ดังนี้

1) เป้าหมายเบื้องต้น

(1) เป้าประสงค์ : ต้องการให้เกิดการส่งมอบ/รับมอบภารกิจ ระหว่างสำนักงานเกษตรอำเภอกับ อปท.

(2) ตัวชี้วัด : มีหลักฐานการส่งมอบ/รับมอบภารกิจที่เป็นลายลักษณ์

อักษร

2) เป้าหมายที่แท้จริง

1) เป้าประสงค์ : อปท. สามารถนำภารกิจที่ได้รับมอบจากสำนักงานเกษตรอำเภอไปปฏิบัติให้บริการประชาชน ได้จริง

2) ตัวชี้วัด

- อปท. มีผู้รับผิดชอบ (ภารกิจถ่ายโอน) โดยตรง

- อปท. มีแผนการดำเนินงานภารกิจถ่ายโอน
- อปท. จัดตั้งงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานภารกิจถ่ายโอน
- สำนักงานเกษตรอำเภอมีผู้ประสานงานเพื่อสนับสนุนภารกิจถ่ายโอน

เป็นราย อปท.

3. การดำเนินการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ของจังหวัดนครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ ได้ดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยดำเนินการศูนย์นำร่อง ซึ่งจังหวัดได้กำหนดตำบลยางตาล อำเภอโกรกพระ เป็นจุดดำเนินการและในปี พ.ศ. 2543 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เห็นชอบในหลักการให้ดำเนินงานศูนย์ฯ ทุกตำบลในแต่ละอำเภอจนปี พ.ศ. 2549 จำนวน 128 ศูนย์ (ตำบล) จำนวนคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ 1,920 คน โดยมีหลักการในการดำเนินการศูนย์ฯ มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นศูนย์กลางในการให้บริการด้านการเกษตรที่มีลักษณะผสมผสานสามารถบริการจุดเดียว (one stop service) ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับ ท้องถิ่น ให้มีลักษณะการทำงานเป็นแบบบูรณาการยึดปัญหาของชุมชนเกษตรเป็นหลัก ให้การสนับสนุนและพัฒนาความสามารถเกษตรกรในชุมชนให้มีความพร้อมขั้นต้นในโครงสร้างพื้นฐาน ความรู้ในการพัฒนาอาชีพการเกษตร การบริการข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการพัฒนา และทำแผนของชุมชนตามศักยภาพของพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีการพัฒนาอาชีพตนเอง มีรายได้เพิ่ม มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน

จังหวัดนครสวรรค์ เน้นให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลดำเนินการ ดังนี้

1. ใช้กลไกของศูนย์บริการฯ ในการปฏิบัติงานทุกเรื่อง ภายใต้ระบบการทำงานผ่านศูนย์บริการฯ เช่น การบริหารจัดการศูนย์ฯ การจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร และการประชาสัมพันธ์ โดยมีคณะกรรมการดำเนินการ
2. จัดทำข้อมูลและแผนที่/แบบจำลอง เพื่อความ เชื่อมโยงข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์และระบบการผลิตของชุมชน สำหรับใช้ประกอบในการตัดสินใจในการพัฒนาตนเองตามศักยภาพและข้อจำกัด

3. การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล ต้องการจัดให้เกษตรกร ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนครอบคลุมทั้งกายภาพ การเกษตร สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อประมวลเป็นแผนตำบลซึ่งประกอบด้วย 3 แผนหลัก ได้แก่ แผนถ่ายทอดเทคโนโลยี แผนลงทุน และแผนปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากร

4. การจัดทำปฏิทินและแผนปฏิบัติการทั้งในระดับศูนย์บริการฯ อำเภอและจังหวัด ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติการร่วมกันแบบบูรณาการของหน่วยงานราชการที่เข้ามาสนับสนุนเกษตรกร โดยผ่านศูนย์บริการฯ

5. สร้างเครือข่ายในการถ่ายทอดความรู้ กลุ่มอาชีพ โดยการเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการต่าง ๆ สถานีทดลอง ศูนย์ศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรในการประกอบอาชีพ

4. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2546 : 6- 9) กล่าวถึงบทบาทของคณะกรรมการบริหาร ศูนย์บริการฯ ไว้ดังนี้

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย
 - 1.1 ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน
 - 1.2 ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพการเกษตรในตำบล โดยพิจารณาจากสถาบันหรือกลุ่มอาชีพที่มีการดำเนินกิจกรรมมากไปหาน้อยรวมแล้วไม่เกิน 2 คน
 - 1.3 อาสาสมัครเกษตรกรในตำบลที่มีอยู่ในตำบลจำนวน 1-4 คน และหากไม่มี ให้คัดเลือกจากผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้แทนสถาบันเกษตรกร ผู้แทนกลุ่มอาชีพ การเกษตร และผู้แทนหมู่บ้าน
 - 1.4 ผู้แทนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน โดยพิจารณาจากหมู่บ้านที่มีกิจกรรม การเกษตรมากไปหาน้อย
 - 1.5 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยตำแหน่ง

ในการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ร่วมกับผู้แทนองค์การบริหาร

ส่วนตำบล กำนัน และผู้แทนสถาบันเกษตรกรจำนวน 2 คน สำหรับประธานกรรมการ จะต้องได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร โดยมีองค์ประชุม ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3

2 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์

2.1 ด้านการบริหารจัดการศูนย์

2.1.1 จัดทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการศูนย์

2.1.2 ให้มีการประชุมทุกเดือน ร่วมกันแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการบริหารจัดการศูนย์ฯ ได้แก่ การพิจารณากิจกรรม/โครงการ การวางแผน การปฏิบัติงาน และการติดตามผล

2.1.3 กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนพัฒนาด้านการเกษตร ตามแผนพัฒนาตำบล ทั้งการแก้ไขปัญหาการผลิต การส่งเสริมอาชีพ และการตลาด โดยมีการพัฒนาแผนทุกปี

2.1.4 วางแผนการปฏิบัติงานศูนย์ร่วมกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

2.1.5 ประสานงานจัดหางบประมาณและบริหารจัดการเงินทุนของศูนย์ (ในกรณีที่มีเงินทุน)

2.1.6 สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในพื้นที่ เช่น จัดคนไว้บริการเกษตรกรในแต่ละวัน ดูแลสถานที่ตั้งศูนย์ ฯลฯ

2.2 ด้านการจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร

2.2.1 จัดทำข้อมูลประจำตำบล ได้แก่

1) สสำรวจและรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งกระตุ้นให้เกษตรกรให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) ร่วมกับเจ้าหน้าที่รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของตำบล

3) สรุปผลข้อมูลและบริการข้อมูลแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 จัดการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่

1) การหาความต้องการด้านฝึกอบรม คูงาน ฝึกงาน หรือการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร

2) คัดเลือกและพัฒนาจุดสาธิตและวิทยากรเกษตรกร

3) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ เช่น การฝึกอบรม คู่มือแปลงสาธิต

2.2.3 สนับสนุนการจัดทำวิสาหกิจชุมชน (ร่วมกันผลิต ร่วมกันจำหน่าย)

2.2.4 ด้านการเตือนภัย ได้แก่ การแจ้งข่าวเตือนภัยให้แก่ชุมชน ให้เฝ้าระวัง และแจ้งข่าวให้สำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่ที่รับผิดชอบทราบเหตุผิดปกติหรือภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช สัตว์ ประมง และภัยเศรษฐกิจอื่น ๆ

2.2.5 การรับรองรายงานต่าง ๆ เช่น ตรวจสอบความถูกต้องของผู้ประสบภัยสำรวจข้าวนาปีนาปรัง และข้อมูลการเกษตรอื่น ๆ

2.2.6 สนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทั้งด้านกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มแปรรูป เครือข่ายการตลาด หรือองค์กรในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

2.3 ด้านประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทุกกิจกรรมของศูนย์ให้ประชาชน รับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ จัดกิจกรรม ฯลฯ

5. แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

5.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

นิพัทธเวช สืบแสง (2526 : 10) ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) และไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ของตนเอง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้การกำหนดและดำเนินการของประชาชนเอง โดยที่กระบวนการของการมีส่วนร่วมนั้น เป็นการมีส่วนร่วมในการค้นหาหรือกำหนดปัญหาของชุมชน การหาสาเหตุของปัญหา หาวิธีการแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหของชุมชน และประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหา บางครั้งจะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดพิจารณาและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง ตลอดจนกระบวนการที่รัฐบาลส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชน ส่วนบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน และเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนเองในการบริหารจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากร

เขวลักขณ์ มากดี (2538 : 9) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีการร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา ความต้องการ การวางแผนและการตัดสินใจในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนประสบอยู่และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมนั้นให้บรรลุผลเพื่อประโยชน์ของชุมชน นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมยังจะช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ประสบความสำเร็งได้

ขณะที่ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531 : 101) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันและเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้นจักได้รับการตอบสนองและทำให้ความเป็นไปได้มากขึ้นกว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอกันไป

ส่วน ปรัชญา เวสารัชช (2528 : 5) ได้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนเองต่อกิจกรรม ซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
2. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่าง เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุ ในการพัฒนา

นอกจากนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183 – 186) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group station) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น รวมทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย นอกจากความหมายข้างต้นนี้แล้ว นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ยังได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้อีกนัยหนึ่งในรูปของสมการว่า

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ
 participation = cooperation + coordination + responsibility
 โดยให้ความหมาย ดังนี้

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลจะมาทำงานร่วมกัน
เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ห้วงเวลา ลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการ
กระทำกิจกรรมหรือการงาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการทำงานและทำให้เชื่อถือ
ไว้วางใจ

5.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่าน กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ดิเรก ฤกษ์หรั่ง (2527 : 6) และสมยศ ทุงหว่า (2527 : 219)

ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ว่า เป็นการช่วยให้ประชาชน
หลุดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบ ช่วยให้รายได้และการกระจายรายได้ดีขึ้น ช่วยกระจาย
ผลประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่อย่างยุติธรรม ช่วยเพิ่มพลังกลุ่มให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและผล
โดยส่วนรวมแก่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศ เป็นการเสริมสร้างให้
ประชาชนพึ่งตนเอง ช่วยให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของเขา จะทำให้พัน
คนมีอำนาจต่อรองมากขึ้น

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 24) กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม คือ

- 1) ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น
- 2) ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
- 3) มีการระดมทรัพยากรในชุมชนเพื่อการพัฒนามากขึ้น
- 4) ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

นอกจากนี้ อำนาจ อนันตชัย (2526 : 143) ยังกล่าวถึงความสำคัญของการ
มีส่วนร่วม พอสรุปได้ คือ

- 1) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่
- 2) ประชาชนมีความผูกพันต่องานและท้องถิ่น
- 3) ประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลง
- 4) ประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
- 5) การพัฒนาท้องถิ่นจะกระทำได้ง่ายขึ้น
- 6) มีคนร่วมพิจารณาดำเนินการมาก ส่งผลให้งานมีคุณภาพ
- 7) เป็นวิธีการพัฒนาและสร้างคณะทำงานที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปว่าการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด พิจารณาตัดสินใจร่วมแก้ไขปัญหา การดำเนินกิจกรรมของชุมชน ร่วมวางแผน จนเกิดผลดีในทางปฏิบัติ รวมทั้งทำให้ประชาชนมีความเข้าใจ ยอมรับ ผูกพันกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อเนื่อง และดำเนินกิจกรรมตรงกับความต้องการนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาคน รู้จักวิเคราะห์ วางแผนนำไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

5.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526 : 25) และอาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2525 : 19)

ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่แล้มาเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่ของการสมทบแรงงาน สมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ แต่การมีส่วนร่วมในปัจจุบันและในอนาคตจะเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมคิด วางแผน ร่วมทำและร่วมบำรุงรักษามากกว่าการร่วมสมทบ ในรูปแบบอื่น แม้ว่าจะยังมีหลักการที่จะให้ร่วมแรง วัสดุ เงิน นอกจากนี้ลักษณะการมีส่วนร่วมยังจะต้องเป็นการเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น ควรจะต้องตระหนักว่าการปฏิบัติการทั้งหมดจะทำในนามอะไร เช่น การกระทำผ่านองค์กร ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวทำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

กรมการพัฒนาชุมชน (2518 : 23) ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการมาแล้ว 5 ปี ในเขตพัฒนาตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ลักษณะสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาพอสรุปได้ ดังนี้

- 1) มีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
- 2) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงาน
- 3) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร
- 4) มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
- 5) มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 6) มีส่วนร่วมในการคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหา
- 7) มีส่วนร่วมในการวางแผน
- 8) มีส่วนร่วมในการประชุม
- 9) มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม
- 10) มีส่วนร่วมในการออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
- 11) มีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการหรือบริหารงาน
- 12) มีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก

- 13) มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวนหรือประชาสัมพันธ์
- 14) มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกิจกรรมที่วางไว้
- 15) มีส่วนร่วมในการลงทุนหรือบริจาคเงิน ทรัพย์สิน
- 16) มีส่วนร่วมในการออกแรงหรือสละแรงงาน
- 17) มีส่วนร่วมในการออกวัสดุอุปกรณ์
- 18) มีส่วนร่วมในการดูแล ปรีกษา ติดตาม หรือประเมินผล

5.4 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544 : 295) ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) และ ปธาน สุวรรณมงคล (2527 : 83) กล่าวถึงการจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่างๆของกระบวนการวางแผนพัฒนาการจำแนกลักษณะนี้จะสัมพันธ์กับขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา ซึ่งจำแนกออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนเป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของตัวเองและชุมชน แล้วนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา
- 2) การมีส่วนร่วมในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาจัดเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ของตัวเองและชุมชนที่ดีที่สุด ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตลอดจนร่วมเก็บข้อมูลและตีความถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยทัศนะของพวกเขาเอง เพราะถ้าขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้แล้วเจ้าหน้าที่หรือผู้วิจัยอาจตีความข้อมูลจากทัศนะที่แตกต่างกันทำให้ได้ผลที่จะนำไปกำหนดเป้าหมายการพัฒนาผิดพลาดไปด้วย
- 3) การมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการจัดทำแผนปฏิบัติการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนการปฏิบัติงานระดับชุมชน
- 4) การมีส่วนร่วมในการยอมรับแผน เมื่อแผนงานถูกกำหนดขึ้นโดยคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนโดยตรง การนำแผนไปปฏิบัติจำเป็นต้องใช้งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องการสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้น จึงควรให้หน่วยงานสนับสนุนได้มีส่วนร่วมในการยอมรับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้วย โดยอาจต้องดำเนินการผ่านองค์การในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่นจนกระทั่งถึงระดับส่วนกลาง
- 5) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการพัฒนาที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

6) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือร่วมในการประเมินผลการทำงานตามแผนพัฒนา

โดยสรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ควรมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) การมีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม
- (2) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจ
- (3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- (4) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
- (5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

นอกจากนี้ บำเพ็ญ เขียวหวานและคณะ (2537 : 132) ยังกล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาและการวางแผน สรุปได้ว่า

- 1) ให้ความสำคัญและนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหา
- 2) การจะเลือกแนวทางและจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหา ควรนำกระบวนการวิเคราะห์ การเรียนรู้อย่างชัดเจนก่อน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม
- 3) ให้ชาวบ้านได้เลือกแนวทางแก้ไขที่ประเด็นที่ชาวบ้านสนใจมีความสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มและชุมชน
- 4) เสนอแนะและร่วมวิเคราะห์ ให้ความสำคัญประเด็นที่ชาวบ้านสามารถทำได้ด้วยตัวเอง
- 5) เจ้าหน้าที่ควรให้ความสำคัญกับแผนของชาวบ้าน โดยไม่แยกว่าเป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานหรือไม่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ควรเข้าไปมีบทบาทในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ ไม่ใช่มุ่งแต่ผลงานของกรมไปลงในหมู่บ้าน
- 6) เจ้าหน้าที่ควรเสริมข้อมูลทางเลือกแก่ชาวบ้าน โดยพิจารณาใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบตามความเหมาะสม ทั้งสื่อวีดิทัศน์ ภาพนิ่ง หรือสื่อบุคคล โดยแสวงหาและประสานงานนำชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จ หรือมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ มาร่วมเสนอทางเลือกให้กับชาวบ้าน
- 7) กระตุ้นให้ชาวบ้านจัดทำแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเขียนเป็นระดับแผนรายบุคคล แผนกลุ่ม หรือแผนชุมชน มีการบันทึกเพื่อใช้ในการติดตามประเมินผลร่วมกันต่อไป

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปว่า ลักษณะการมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการศึกษา ค้นคว้า หาสาเหตุของปัญหา เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการแก้ไขปัญหาหาร่วมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการติดตามประเมินผล สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วม หมายถึง การเริ่มตั้งแต่การหาข้อมูล ประสานงาน ศึกษาปัญหาความต้องการวางแผนปฏิบัติตามแผนติดตามประเมินผลและประชาสัมพันธ์

5.5 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่าน เสนอการมีส่วนร่วมไว้หลายรูปแบบ ดังนี้
กรรณิกา ชมดี (2524 : 13) และ Cohen & Uphoff (1980 : 219 – 222) แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมประชุม (attendance at meeting)
- 2) การมีส่วนร่วมออกเงิน (financial contribution)
- 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (membership on committee)
- 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (position of leadership)
- 5) การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (interviewer)
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (solicitor)
- 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (customers)
- 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ (entrepreneurs)
- 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (employers)
- 10) การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (material contribution)

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 188) กล่าวว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมนั้น จำแนกได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

- 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน
- 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (non-representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

5.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

นักวิชาการกล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

Singh (1976) อ้างถึงใน นงเยาว์ หลีพันธุ์ (2537 : 39) Alvin Bertrand (1958 : 147 – 157) ได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางสังคมไว้ว่า มีปัจจัยที่ส่วน กำหนดระดับการมีส่วนร่วมทางสังคม ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ประกอบด้วย อายุ เพศ สถานภาพทาง สังคม ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน ระยะห่างของการตั้งบ้านเรือน ขนาดของครอบครัว มาตรฐานทางสังคมของประชาชน ระดับการศึกษา ระดับของความเป็นอยู่ การครอบครองที่ดิน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติและสัญชาติ พื้นเพของครอบครัว ลำดับชั้นทางสังคม ปัจจัยส่วนบุคคล การปรับตัวทางสังคม ความเชื่อทางศาสนา ความสนใจ ความฉลาดเฉลียว การอบรมทาง พฤติกรรม ทักษะคิด ข่าวสาร และการติดต่อ ค่านิยมทางสังคม ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเชื่อ และการแสดงออกทางพฤติกรรม ความพึงพอใจ การแสดงตัว ประสบการณ์ หลักยึดถือประจำใจ การเป็นผู้นำ และการตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรม

นอกจากนี้ Reeder (197 : 39 – 53) กล่าวว่า การกระทำทางสังคม (social action) ประกอบด้วยกลุ่มปัจจัยหลายประการ มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยหนึ่ง และได้อธิบายถึง เหตุผลการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่เรียกว่าความเชื่อหรือ ความไม่เชื่อ (believes or disbelieves) มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งและริคเตอร์ยังกล่าวว่าการกระทำของมนุษย์ในเรื่องใดก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยดังกล่าวต่อไปนี้

- 1) เป้าหมาย (goal)
- 2) ความเชื่อที่สืบทอดกันมา (believes orientation)
- 3) ค่านิยมมาตรฐาน (standard values)
- 4) นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (habit and coustom)
- 5) ความคาดหวัง (expectation)
- 6) ความผูกพัน (commitments)
- 7) แรงเสริม (reinforcement)
- 8) โอกาส (opportunity)
- 9) ความสามารถ (ability)

และได้สรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้

- 1) การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคล และกลุ่มบุคคล คูเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
- 2) มาตรฐานคุณค่า บุคคล และกลุ่มบุคคล คูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

- 3) เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะส่งเสริมปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง
- 4) ประสบการณ์ที่ฝึกปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานจากประสบการณ์ที่ฝึกปกติธรรมดา
- 5) ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่า จะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย
- 6) การมอบตัวเอง บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะทำการต่าง ๆ ซึ่งคิดว่าตนเองควรกระทำเช่นนั้น
- 7) การบีบบังคับ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล มักจะทำการต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้ทำ
- 8) นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะทำการต่าง ๆ ซึ่งมีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ
- 9) โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมจะเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำเช่นนั้น เท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา
- 10) ความสามารถ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล มักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เข้าทำในสถานการณ์เช่นนั้น
- 11) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดี เพื่อให้กระทำการเช่นนั้น

นอกจากนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ

- 1) ตามศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้าง โบสถ์ วิหาร
- 2) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วยแรง
- 3) อำนาจบังคับที่เกิดจากคนที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วม ในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมคือ ปัจจัยทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและจิตวิทยา

5.7 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

วีระ โอศถานนท์ (2522 : 55) ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 24-25) และ บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528 : 65) กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม พอสรุปได้ดังนี้ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพกำลังคน
- 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้นักวางแผนพัฒนาได้รับรู้ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชนบท
- 3) จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้นเนื่องจากเป็น โครงการที่ตรงกับ ปัญหาและความต้องการของประชาชน
- 4) ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
- 5) การดำเนินการโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
- 6) โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากร เพื่อการพัฒนามากขึ้น
- 7) จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น
- 8) ประชาชนตระหนักในปัญหาของตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
- 9) ประชาชนมีโอกาสที่จะได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตนเอง
- 10) ประชาชนมีความรู้สึว่าการพัฒนามีความมั่นคงถาวรและต่อเนื่อง
- 11) เป็นกระบวนการส่งเสริมระบบประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนมีความคิดอิสระในการตัดสินใจ
- 12) เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีอำนาจสูงสุดในการพัฒนา

ในขณะที่ ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527 : 6) สมยศ ทุ่งหว้า (2527 : 219) กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ว่า เป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ช่วยให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของเขา จะทำให้ทุกคนมีอำนาจต่อรองมากขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปว่าประโยชน์ของการมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนมีความเข้าใจ ยอมรับ ผูกพันกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องและดำเนินการกิจกรรมตรงกับความต้องการ ผู้การพัฒนาขีดความสามารถในการรู้จักวิเคราะห์วางแผน นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จากทฤษฎีและทฤษฎีของนักวิชาการพอสรุปได้ว่า การที่บุคคลกระทำการใด ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพแต่ละบุคคล ระบบของสังคมที่บุคคลที่เป็นสมาชิกอยู่และขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตวิทยา สังคม ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและเป้าหมายที่ต้องการ

6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรรณิกา ชมดี (2524 : 108) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 กล่าวคือ เพศชายมีส่วนร่วมในการพัฒนามากกว่าเพศหญิง

กรณิศ เชื้อศิริถาวร (2544 : 82) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภอกุฉินชัย จังหวัดอุดรธานี พบว่าส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับมากในกิจกรรมพิเศษ กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอื่น ๆ การประชุมและงานรวมตามลำดับ

เยาวลักษณ์ มากดี (2538 : 76 – 82) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม คือ การร่วมประชุมกลุ่มร้อยละ 92.43 การร่วมปฏิบัติงานกลุ่ม ร้อยละ 81.50 และการร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ร้อยละ 79.82

วิจิตร ช่วยพิทักษ์ (2542 : 39) ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่มีต่อศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์นำร่อง จังหวัดสิงห์บุรี ตำบลท่าขาม อำเภอกำแพงระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากจุดสาธิต ส่งเสริมการปลูกข้าวพันธุ์ดี การแปรรูปผลไม้และการเพาะเห็ดฟางในโรงเรียนตามลำดับ

จำนง ไพโรจน์ (2533 : บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการสันตินิมิตในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง พบว่าประชาชนที่มีความแตกต่างกันในด้านระดับ

การศึกษา การเป็นผู้นำ และไม่เป็นผู้นำ กลุ่มรายได้ มีระดับการมีส่วนร่วมต่อโครงการสันติชนิตแตกต่างกัน

แนว โสติพันธ์ (2534 : บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา พบว่าเพศชายมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชนบทมากกว่า เพศหญิง ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่า ป.6 และ ป.4 – ป.6 มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชนบทสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษต่ำกว่า ป.4 ผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000 บาทขึ้นไป และ 3,000 – 5,000 บาท มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนสูงกว่าผู้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 3,000 บาท ผู้ที่เป็นผู้นำ หรือเคยเป็นผู้นำ หรือไม่เคยเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการพัฒนาชนบทมากกว่าผู้ที่ไม่เป็นผู้นำ หรือไม่เคยเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการพัฒนาชุมชนมาก มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการพัฒนาชุมชนปานกลางและน้อย

สมคิด รัตนวงศ์ (2542 : 96) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ พบว่า

1. กรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ ที่มีสมาชิกครบครัน 5 คนขึ้นไป มีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากกว่าครบครันที่มีสมาชิกต่ำกว่า 5 คน แสดงว่า ขนาดของครบครันมีผลต่อการมีส่วนร่วม

2. กรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ ที่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่ง 5 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากกว่ากรรมการกลุ่มเกษตรกรที่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี

เฮย์ (Hay, 1951 : 127) ศึกษาการร่วมกิจกรรมทางสังคมของประชาชนในชนบท พบว่า การที่บุคคลมีส่วนร่วมทางสังคมนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพของสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัยโดยบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำ จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่สถานภาพทางเศรษฐกิจสูง

คัฟแมน (Kaufman, 1949 : 301) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่น พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ และความยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สรุปจากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งทางสังคม ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ และการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่าง ๆ คือ การมีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์